

Ser. 255/18^a

7/13

K52/13

J. Masiangoako

b

1/7

HB

Tswana Law of contracts
Contracts

1 Gifts: Monna ge a tsoaisa ngoana oa gagoe kgomo o e mo naile ga a ke a tle a e tsaea. Ke ea ngoana o e mo naile. Le gona ga a batle tuelo mo go eona gongoe mo ngoaneng. Kgomo e laoloa fela ke ngoana tsatsi le a tla nna monna ge a sa ntse a gola ke ea gagoe fela. A di be di nna di ntsi ntata goe ga di tsoare, le gona ga a di hufegele. Mo eona kgomo e ngoana o o tsoanetse gore a tsee namane ea eona a e fe malomagoe, ge ngoana a ntsha kgomo a naea malomagoe ke gore malomagoe le ene o tsoanetse ge le ene a tle a mo fe kgomo. Ge ngoana a ntsha kgomo a naea malomagoe ke gore o ntsha dithlogo. Malomagoe ge a ntsha kgomo a fa setlogolo o oa mo thapisa gore a setlogolo se tle se roballoe ke lefatshe. Dilo tse di tsoanang le dikgomo ga di fioe, ge ese motho a tsoaisioa ke ntatagoe gongoe mogoloe. Ge motho a fa o mongoe ke ge e le gore o tla mo emisetsa e ngoe. Le ge a se na le eona, o tla na a e batla. Le ge e ka mo tsaea sebaka ntse a e batla. Kgomo e thata le go fioa fela, pina sa rona sa re, "Komo kodimo o nko e metsi, kgomo ea lla motsaneng oa tshabega, motse re fete oa badidi oa ba ruoa kgomo re tsena, kgomo ea lla ea utloisa morena a nthata". Ge motho a se na kgomo ga re mokae gore ke motho. Ga re ke re mo jela sepe, ene o tla aga a ja, megodu ea kgomo tsa ba bangoe.

2 Megonyana, dithlabano, dijo (mabele) bjaloa, le diaparo:

Ge motho a di fa o mongoe ea be ese gore o tla batla tuelo mo tsona. O thusa o mongoe fela gore gongoe oa be a sokola. Go rialo ke gore oa be a mo thlatlosa, gore le ene a tsoge a thusa ba bangoe, le ene a tle a a se ke a batla tuelo mo tsona. Fela ge motho a thloka mabele a ka nna ea go a kopa ko mmagoe, ge a mo file. Mmagoe a ka se ke a batla tuelo. Ge e le gore ga a kope a ka adima e le gore o tla busa koa morago, fo oa be a sa fioa, oa be a adimile gore a tle a buse ge a se na go photha. Dilo tse ge motho a go file a sa batle tuelo mo tsona ke tse di etsang bjaloa, bogobe. Monna ge a direla ngoana oa gagoe diaparo: Diphate, dikobo, mesese, marukhu dithari, ga se gore o tla batla

RM/

tefa mo tsona. O na a thusa ngoana oa gagoe. Le selepe ge monna a se fa o mongoe ga se gore o tla batla tuelo mo go sona.

Ge monna eo e a re oa se reka gongoe a raea o mongoe a re, "A tle a mmatlle selepe o tla mo leboga", ke gona fo monna eo e kareng ge a se monaea a lebella tuelo mo go sona. Ge a se kopa fela ga go batlege tuelo. Gona le mokgoa o mongoe oa setsoana, ke gore ge motho a thoala selo oa sebegala ba ba tone. Selo se se tseioa ke ba ba tona. Mme motho ea se thotseng ga a batle sepe mo go sona.

3

Batho ba na le bona ge ba bona ba ba tona mo go bona. Le bona ba se ba begela. Ba ba tona bao le bona ba se tsee. Le bona ge ba bona ba bangoe koa pele ba ba tona, ba se ba begela, gofithlela go sa thle go na le eo mo tona. Ke gona bao ba tla se tsaang ba se ja, gongoe ba se itseela.

Ba ba tona le bona ge ba thoala sengoe ba se begale ba banyane ke gona ba banyane eanong ba tla tlogang ba se ba g begela gape. Janong ba ba tona ba se tsoa mo diatleng tsa ba banyane. Selo se ge motho a se begela ba ba tona, ga se gore o tla ba tla tuelo mo go sona. Ke mokgoa o re o fithlelang, ga re itse gore ke goreng. Le ge motho a bolaille phologolo, ge a kopana le banna ba ba tona, o tsoanetse gore a e ba begile. Ba e tse mo ene ene a eege, a sa tshola sepe. Le ene a ka se ke a makala, ke mokgoa ea o itseng gore go oa begeloa. Le ene o tla tsoge a begeloa ke ba bangoe. Le ge a ba bona ba tla, ba ise ba mmone, a ka se ke a e fithla, o tsoanetse gore a be a ne a e ba begale. Le ge rragoe a ka utloela gore ngoana oa gagoe o na a bolaille phologolo, o e begletse banna ba bangoe, a ka se ke a buoa. Molao ke oa gagoe, oa o itse gore go a begeloa. O tla re fela a re, "Ke na le ngoana tota ea itseng bo-rragoe"

4

<u>Barter:</u> Go rekisioa:	1. Mabele	2. Megopyana
	dikgomo	Marumo
	dipodi	dipetloana
	dinku	dilepe
	dikgogo	
3. Mesese	4. Tlatlana	
dikobo	maselô	
diphata	dinkoana	

DM/

K/32/13

3. cont.

dikuoane
meseme
matlalo.

Motho ge a rekisa dilo oa di tsamaisa, gore bareki ba tle ba di bone. Ge a rekisa dikobo o tsoanetse gore ge a tsena ka motse o eseng oa abo. A ntshe kobo e ngoe a ene morena gore morena oa motse o a tla a mo dumelle gore a ka rekisa, le gore ge a thlageloa ke tsietsi morena a be a mo itse. Le gore a tle a kgone go ka seka ge a tleloa ke molato. Morena le ene o tla bolela batho gore monna eo a tshotse dilo oa di bapatsa mo rekeleng. Ge a ka tsena fela mo motseng a simolla go bapatsa dilo tsa gagoe a sikile a ipega koa moreneng gore ene o na le dilo tse a batlang go di bapatsa. Morena oa motse o a ka mo direla molato, gore a be a mo tseele le dilo tse a reng oa di bapatsa. Ge a ipigile bareki ba tla mo latella koa a leng teng, go tlo reka dilo tse a di tshotseng. Ge motho a rekisa kgomo o bolela ba bangoe gore ba ne ba mmapatse mo batho ba ba ka utloang ba re, ba batla dikgomo. Ge ba le teng ba tla tla koa go mong oa kgomo. Fa gongoe ge motho a se thlogono ge a tsena mo motseng a re, oa rekisa morena oa teng ge a sa rate oa mo koba.

Ge morena a sa dumele gore monna eo a ka rekisa dilo tsa gagoe mo motseng oa gagoe mo motseng oa gagoe monna eo o tla tsamasa a ea pele. Go bapatsa koa metseng e mengoe. Koa tla dumellang gore a ka rekisa. Ge motho reka selo a sa setumele, o ganetsanya le morekise oa sona, gore ba be ba ne ba dumelana ka fa moreki gongoe morekise, a batlang ka teng. Dilo tse di etsang dinkgoana le ditlatlana ge motho a di reka o tsoanetse gore a tsele mabele mo eona ke gona a ka e tsaea. Nkgoana le tlatlana ga di na theko ea thlomamo, ge ese gore motho a tshela mabele fela mo go eona. Ke gona mong oa eona a ka itšeng gore o e rekisitse ka nnete, ga a tsietsega. Le gona a tsietsa moreki oa tsona. Ka go etsa jana batho ga ba belaele gongoe go ngongorega. Thekiso e tse di ngoe di sa fetoga, tse di etseng dikgomo mabele le dikgogo. Tse di etseng dipodi le dinku, le dinkgoana, ditlatlana ga di fetoge.

RM/

6

Thloathloa ea tsona e ngoe fela. Ga gona mpho ea tebogo mo barekisi-
ng, ge o se na go reka ga o lebogoe ka sepe.

Go reka dilo molato go oa dumeloa, ge motho a batla selo,
mme a se na se a ka rekang ka sona. Morekisi oa selo oa tle a se
mmone molato le gore o tla ne a batlala mong oa sona. Ga se gantsi-
ntsi fa o ka fithlelang motho ge a rekisetsa motho o mongoe selo
molato. Ba belana gore ge a sa se ntsha o tla mo tseela sengoe.
Ke gore re ea tsepana gore ge o rekisetsa motho selo molato, o tla
se ntsha. Le ge a se na naso, o tla nne a se batla, gofithlela a se
bona. Fa gongoe motho o reka kgomo e ise e tsaloe, o e reka fela.
A tshepile gore e tla tsaloe. Ga go mo makatse gore go tla tsaea
sebaka se se kanankang e ise e tsaloe. O itse fela gore ea gagoe
e tla tsaloe. Le gona ga se gantsi-ntsi fa o ka fithlelang motho
ge a reka selo a sa batle basupi. O ba tla ba supi gore le ge a ka
soa ba tle ba itse gore motho o le o na a rekile selo mo mang mang
molato. Le gore ka moso motho eole ge a ikganetsa, a tle a bitse
basupi go tlo pale a fa pele ga batho gore monna eona ka nnete o
rekisitse selo mo monne o na molato. A mo tshepisa gore o tla se
ntsha. Batho ba tla tsaea fela se se boleloang ke basupi.

7

Breach of agreement: E tumalano ea ne e senyegae e ise e be e
diragale. Motho ge a ne a dumelane le eo mongoe gore o tla rekisa-
nya le ene. Ge o mongoe kga morago a bona gore a ka se ke a kgona
go ka rekisanya le ene. O mmolela fela gore ga ke thle ke rekisanya
le oena, gongoe ga ke thle ke reka selo se le sa gago. Ole a ka
se ke a re sepe. Ga se gantsi-ntsi fa o ka fithlelang a batho e re
ba ne ba rekisantse, tumalano ea bona e tloge e thlathlamoga. Ge
ba setse ba rekisantse go fedile eo a ngongoregang ke go bona ka
nosi. Fela ge batho erile ba rekisanya eo mongoe a se ke a bona
sa o mongoe. Ke gona ba tleng ba be e lebaka la gore ge a bona sa
o mongwe sa sa mo kgathle, o tla tsaea sa gagoe mo go eo a rekisa-
ntseng le ene. Fo go diragala thata. Ge motho a reka kgomo mo
mothong, mme kgomo eona a sa e bone. Mongoa kgomo o e holela gore
e kanankang ge eo a e rekileng, a fithlela e sekana ka fa a e
boletseng kateng. Ge a sa rate oa e tlogela. Gongoe a batla
e ngoe boemong ba e, a e supang. Ge ba sa dumalane o tsaea tsa
gagoe ba kgaogana go fela go ea kgaogana teng.

RM/

Fela ga se gantsi-ntsi o ka fithlela e re batho ba setse ba rekisa-ntse, o mongoe a senya tumalano.

8

Loans = Mabele

Dikgomo: Dipholo, le tse dinamagadi

selepe

petloana

lerumo

dinku

dipodi

dipitsana.

Tse ke dilo tse di adimioang ge motho a se na le sona o se a adima mo go o nang naso. Le ge e le gore o tla sebetsa ka sona sebaka se se tona. Fo ga go ne sepe, o na le nako ea gore a ka ithusa ka sona gofithlela sebaka se mong' oa sona a tla se batlang kateng. Ge a ise a sebatle motho ea se adimileng a ka nna a sebe-tsa ka sona. Fela mo mabeleng go na le pharologanyo fa gongoe motho o kopa mabele mo mothong o mongoe le gore o tla a busa ge a se na go photha. Ge a filoe ka tlatlana, le ene o tla ntsha tlatlana, jaaka a filoe ka eona. Ge a filoe ditlatlana tse tharo, le ene o tla ntsha tse tharo fela jala jalo ka go ea ga go fioa. Gantsi-ntsi batho ga dimane mabele ba reka fela ge motho a se na se a ka rekang ka sona, fo oa adima e le gore o tla a busa ge a se na go photha, go sa nneng jalo. Ke gore a tle a thuse mong' oa ona, ge a na le tiro. Fo ke gore oa be a sebeletsa e le gore o thloka se a ka se ntsha, o ntsha diatla tsa gagoe go reka ka tsona.

9

Dilo tse di etsang dilepe le dipetloana ge motho a di adimile, ge a di busa, ga ntshe sepe. O leboga fela ka molomo. Ge a lathlile ngoe ea tsona o tlamelegile gore a be a e ntshe kafa mong' oa eona o tla ratang kateng. Ge mong' oa sona a sa re se duelo, motho ea se lathlileng ga a ke a se ntsha. Fela ge mong' oa sona are se duelo o tsoanetse gore a ba na a se ntshe.

Dilo tse di etsang dikgomo go adimioa dipholo fela tse di-namagadi ga di adimioe. Dipholo di adimioa gore motho a tle a ithuse ka tsona ge a na le tiro. Fela e se gore o tla di lefa ge a fetsa tiro ea gagoe, o leboga mong' oa tsona fela ka molomo. Dikgomo tse dinamagadi ga di adimioe, di ea mafisa fela, ke gore

RM/

10 motho eo di eang ko ene o di disa le gore a tle a bone mafyi.
 Ke gore o tsoanetse gore a sebetse ka tsona a batle tsa gagoe a
 ntse a sebetse ka tsona. Dipodi le dinku le tsona di tsewa
 fela ka go di isa mafisa. Gore motho a ne a di mo tsoarele a di
 mo disetse o tia di tsaea tsatsi le lengoe. Ge a bona motho eo a
 sa di tshole sentle. Tse disoang di isiwa ko mong oa tsona le
 matlalo. Ge kgomo e soa, motho ea di disang ge kgomo e soa o oa e
 buoa. Ge a sena go e buoa o kgola letsogo la eona le megodu. Tse
 ke tse di mo salang. Kgomo eothle o isa ko mong oa eona, le
 letlalo oa le isa. Ge mong oa dikgomo a le kgakala o isa matlalo,
 ke gore o thlobosetse mong oa tsona kgomo tsa gagoe. Motho ea
 disang dikgomo tsa mafisa, oa tle a lebogoe ke mong oa dikgomo
 tsatsi le a di tsaeang. Gongoe le ge a sa di tsee oa tle a ntsho
 kgomo a bo leboge ka eona. Ke gore e tle e re ge a ntse a di
 disa a tle a tie moko a itse gore le ea gagoe kgomo e na natso.
 Fela dikgomo tsa mafisa ga di thuse sepe, ka gore mong oa tsona a
 ka a di tsaea ka nako e ngoe le e ngoe e a ratang go di tsaea ka eo-
 na. Ge a bona di sa phele pila le ge a belaela gore motho ea di
 disang ga se motho oa sepe. A ka di tsaea fela le go laela modisa
 oa tsona a ise a mo laele. Ke ka mo seane se reng, "Ngoana oa
 mafisa e re o gama mafisa o ne lebe tsela o thlole mong oa tsona".

Dilo tse di za adimoeng ke dikobo le diphats. Ge motho a
 thloka ea gagoe a ka mpa a reka. Gongoe a ea go e kopa ko bo
 morroaragoe, gore ba mo thuse. Ge a sa dire jalo, o tsoanetse
 gore a di reke mo ba ba nang natso gongoe ko ba ba di rekisang.
 Ke gore le gona matlalo a dinku a dirang dikobo ga bonale thata.
 Ke ka mo eleng gore dikobo ga di ka ke tsa adimanoa, ge ese go reka
 fela.

11 Cattle: Dikgomo ga di isiwe mafisa fela koa mothomg o sa
 mo itse. Ge o naea motho dikgomo gore a di go disetse. Ke gore oa
 mo itse o ka se ke oak di mo naea fela o sa mo itse. Dikgomo
 di ea mafisa ko mona motho, gongoe mogoloe, kgotsa setlogolo. Ke
 gore motho oa be a thusa ngoana oa gabe gore a se ke a thlophaga.
 Le ene e tle nne motho, bana ba gagoe ba tle ba bone go ka gama,
 le go disa. Ke gore bana ba batla mafyi, le go disa ba go rata.

Ge ba se na se ba ka se gamang ba utloa bothloko thata.

12 Lands: Masimo a adimioa ge motho a thloka tshimo o ea koa go morroaragoe gore a mo thuse ka mogola ge a na le ona. Le ge motho a na le ngoana le gona a nyalang a ise a bane le tshimo mmagoe o tla mo adima e ngoe ea gagoe gore a tle a leme. Ga ntsi-ntsi masimo a adimanoa ka lesika, le ka go itse motho. Ke gona o ka nang oa bona batho ba adimana, ke gore ba thusanya. Ge sa mo itse a ka se ke a e mo adima, ka gore ga se oa gabo. Le ge a na le tsona. Ge batho ba dimana masimo morena ga a na thata mo go ona, go laola mong oa tshimo fela le monna oa gagoe. Ge mosadi le monna ba dumalana go adima motho tshimo ba e mo adima fela koa ntle go ea koa moreneng gongoe koa kgosaneng. Le sebaka se a tla e lemanng ka sona ba se mela gore ka ngoaga tse pedi ge di feta re tla tle re tsaea tshimo. Le ge ba sa umela sebaka ba mo romela lefoko fela ge a se na go kotula gore kajeno tshimo eo re tla e tsaea. A ka se ke a buoa sepe, ba mo thusitse fa ba mo thusitseng teng. Dilo tse di etsang chelete selepe, mogoma di adimioa, fela go se ke go batlege tuelo mo tsona. Motho ea se adimileng oa se busa ge a se na go sebetsa ka sona, o k leboga mong oa sona fela ka molomo.

13 Service: Go sebetsa. Go sebetsa batho ba le bantsi, ba bangoe ba sebeletsa batho go ba lemela gore ba tle ba ba duele gongoe ka mabele gongoe ka dipodi le dinku. Ba bangoe ba disetsa ba bangoe gore ba tle ba leboqe ka go ba tsoaisa dinamanyane, gongoe ka dinku le dipodi. Ge motho ea sebetsa a sa etse tiro ea gagoe ka tsoanong mong oa tiro ge a rata oa mo koba, ka gore ga a thuse sepe. A batla o mongoe ea tla sebetsang ka tsoano le tuelo ga a ke a e mo naea ka gore o na a palloa ke go sebetsa ka tsoano ea gagoe. Ge motho a disetsa eo mongoe dikgomo o batla mosupi gore e tle re ka moso go tle go se ke ga na manganga. Batho ba bangoe ba aga ntlu ka jenong ba bantsi, pele ba ne ba seo. Motho eo mongoe le eo mongoe o na ikagela. Kajeno batho ba bantsi ba ba agang matlu, ba lefioa ka thloathloa e kgolo, e etsang kgomo. Motho ge a rolela motho eo mongoe ntlu o duelloa ka kgomo. Fela ge motho a lemela o mongoe ga a duelloe ka kgomo o duelloa ka nku gongoe ka podi. Kgomo e ka na tona thata, ge e le gore motho ge a lemile a e fioe. Batho ba batsho ga ba na ditiro tse ba di batlelang batho ba bantsi gore ba di dire. Ba itirela ka nosi fela.

RM/

END S 255.